

Motion

1975/76: 484

av herr Bergqvist
om den samhällsvetenskapliga forskningen rörande de östeuropeiska staterna, m. m.

Forskning om förhållandena i Östeuropa har blygsam omfattning i Sverige. Men Östeuropa-forskningens utbyggnad och utformning bör inte ses som ett intresse bara för akademiker och företrädare för näringslivet. Tvärtom förtjänar hela frågan att placeras in i ett större, allmänpolitiskt perspektiv. Sverige måste som arbetshypotes ha en fortsatt fredlig samlevnad med en grupp östeuropeiska stater, vilkas samhällsstruktur radikalt skiljer sig från de västeuropeiska staternas. Uthyggda kontakter och samarbete med öststaterna kan antas förbli ett väsentligt svenskt intresse. Men möjligheterna till utbyggt samarbete begränsas av otillräckliga kunskaper på svensk sida i fråga om dessa staters politiska, ekonomiska och sociala förhållanden. Om utsikterna till kontakt och samarbete skulle bli sämre genom ändringar i det internationella läget finns särskilt behov av kunskaper om dessa staters funktions- och reaktionsätt.

Särskilt i Förenta staterna, England och Västtyskland har stora forskningsresurser under efterkrigstiden inriktats på studier av Östeuropa. Detta forskningsarbete har avsatt många värdefulla resultat. Mot en koncentration av Östeuropa-forskningen till de nämnda staterna kan dock invändas att deras allmänpolitiska och militärpolitiska orientering gör det möjligt att misstänkliggöra forskningsarbetets objektivitet, vare sig sådana misstankar skulle vara berättigade eller ej. I stort sett samma argument som anförts för att förlägga ett internationellt fredsforskningsinstitut till Sverige skulle kunna hävdas till förmån för ett östeuropeiskt forskningsinstitut i vårt land. Vår alliansfria politik och vår strävan till goda förbindelser med både väst och öst borde undanröja misstankar om att samhällsvetenskaplig forskning i svensk regi, inriktad på Östeuropas stater, skulle vara avsedd att tjäna politiska syften i strid med vederbörande staters legitima intressen.

Nordiskt forskningsinstitut

På 1960-talet väcktes i Nordiska rådet ett finländskt medlemsförslag om att i Finland inrätta ett nordiskt forskningsinstitut för östeuropeiska frågor. Förslaget remissbehandlades, och från olika håll betygades intresse för utveckling av forskningen om Östeuropa. Men därefter har i stort sett ingenting hänt.

1971 rekommenderade Nordiska rådet regeringarna att "utreda förutsättningarna för ett ökat nordiskt samarbete inom forskning och undervisning

om Östeuropa". Finland utsågs att vara samordnande land i ärendet. I slutet av året meddelade ministerrådet att en arbetsgrupp i Finland hade undersökt "vissa nationella frågor utgående från rekommendationen". Arbetsgruppen hade dock "inte ansett det möjligt att ta ställning till vad ett eventuellt nordiskt samarbete på ifrågakommande område exakt borde omfatta".

1972 anförde ministerrådet bland annat följande:

För att samarbetet skall få ändamålsenlig uppbyggnad bör utgångspunkter för samarbetet preciseras, varvid hänsyn bör tas till att resurserna inte splittras på för många områden och till att samarbetet sker i nära kontakt med centrala nationella forskningsplaneringsorgan. --- Planläggning av samarbetet under beaktande av ovannämnda synpunkter har påbörjats av kulturavtalets organ.

1974 meddelade ministerrådet att resultatet av två pågående utvärderingar av de samnordiska institutionerna för Asien-forskning och för Latinamerika-forskning kan komma att "skapa bättre förutsättningar för en prövning av behov och former för ett nordiskt samarbete på sådana områden för regional forskning som t. ex. östeuropaforskningen".

1975 meddelade ministerrådet att Nordiska rådet ännu inte hade tagit ställning i frågan. Man framhöll att det fanns anledning att ytterligare vänta med ett beslut. Det som denna gång återopades som skäl för uppskov var att vissa forskare i Norden bildat en förening för öststatsforskning, (Nordiska kommittén för öststatsforskning, som konstituerades i november 1975). Erfarenheterna av verksamheten inom detta nya "informella" samarbetsorgan borde enligt ministerrådet avvaktas innan Nordiska rådet vidtar några åtgärder.

En uppenbar risk med den fortsatta debatten om nordiskt samarbete på Östeuropa-forskningens område är att en sådan debatt kan tas till intäkt för passivitet på det nationella planet. Självfallet är det önskvärt att det nordiska forskningsarbetet samordnas och att t. ex. Finlands speciella resurser och erfarenheter väl utnyttjas. Men en lösning av samordningsproblemen kan ta avsevärd tid. Dessutom kan man befara en steril konkurrens om ett eventuellt instituts förläggning. En utbyggnad av forskningen i de olika nordiska länderna bör inte fördröjas genom komplicerade samarbetsdiskussioner, även om samordningsbehovet naturligtvis bör beaktas i samband med utbyggnaden.

Östeuropa-forskningen i Sverige

Under 1970-talet har en viss utbyggnad av den forskning om Östeuropa och av de akademiska utbildningsresurserna på området kommit till stånd i Sverige. År 1970 blev det möjligt att ta doktorsexamen vid Uppsala universitets slaviska institution på en ny s. k. alternativlinje inriktad på östeuropeiska samhällsförhållanden. Studieplanen var provisorisk och förlängdes inte när den nya forskarutbildningens studieplaner definitivt lades

fast 1972. Under senare delen av 1960-talet hade emellertid den öststatsinriktade verksamheten vid slaviska institutionen i Uppsala alltmer ökat i omfattning, varför tanken på att skilja dessa studier från slaviska institutionen aktualiserades. 1970 inrättades en ny fristående avdelning för öststatsforskning vid universitetet, och samtidigt tillkom en halvtidstjänst som biträdande professor i ämnet. 1973 infördes vid Uppsala universitet en särskild öststatsinriktad akademisk utbildning på kandidatnivå. Ämnet fick namnet Öststatskunskap och anknöts till statsvetenskapliga institutionen.

I jämförelse med den forskning om Östeuropa som bedrivs i en del andra länder måste motsvarande forskning i Sverige betecknas som klart underutvecklad. De personella resurser som finns vid avdelningen för öststatsforskning är en biträdande professor med deltidstjänst samt ytterligare några få personer. I avdelningens arbetsseminarier deltar i genomsnitt 15–20 personer. Bortsett från öststatskunskapen vid Uppsala universitet gäller i stort sett att de samhällsvetenskapliga institutionerna ägnar mycket liten uppmärksamhet åt förhållandena i Östeuropa. 1972 gjorde universitetskanslersämbetets internationaliseringsutredning en karaktäristik som tyvärr fortfarande är giltig i sina huvuddrag.

I förhållande till öststaternas relativa vikt framstår utbudet av utbildning i vårt land som otillräckligt. Utbildningen i statskunskap ägnar öststaterna en viss men inte särskilt omfattande uppmärksamhet, medan utbildningen i t. ex. ekonomiämnena och juridik endast i mycket begränsad mån beaktar östförhållanden – kanske på sin höjd ett par procent av utbildningsinnehållet i en värld, där ungefär 40 % av industriproduktionen sker inom de s. k. socialistiska hushållningssystemen.

Situationen är i själva verket ännu ogynnsammare med tanke på att samhällsförhållandena i öststaterna för en svensk framstår som mer avvikande och studiet därav följaktligen som mer krävande än motsvarande förhållanden i t. ex. västeuropa. Härtill kommer ytterligare, att ryska endast i begränsad omfattning studeras i gymnasieskolan och dessutom anses svårare än t. ex. engelska, tyska och franska. Den som saknar kunskaper i ryska eller andra "östspråk" är hänvisad till sekundärt material med de i synnerhet i detta sammanhang välkända riskerna för förvrängningar och selektivitet i tillgängligt material.

Förslag

Oberoende av vad som längre fram kan hända i Nordiska rådet är det ett både svenskt och internationellt intresse att den samhällsvetenskapliga Östeuropa-forskningen i Sverige kraftigt byggs ut. I vad mån en sådan utbyggnad bör ske inom ramen för ett institut med tvärvetenskaplig inriktning är en annan fråga, liksom också hur forskningen skall anknytas till olika universitet. Under alla förhållanden bör forskning om Östeuropa ges hög prioritet vid den fortsatta utbyggnaden av den samhällsvetenskapliga forskningens resurser. Därför är det viktigt att riksdagen ger uttryck åt en opinion i denna riktning. Självfallet förutsätter en mera omfattande samhällsve-

tenskaplig forskning om Östeuropa att tillgången på akademiker med kunskaper i vederbörande länders språk väsentligt ökas. En ökad språkvetenskaplig satsning, särskilt beträffande de slaviska språken, kan sålunda visa sig nödvändig. Möjligheterna till rekrytering av forskare av östeuropeiskt ursprung bör också beaktas.

Hemställan

Med stöd av det anförda yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär att forskning med anknytning till de östeuropeiska staterna bör få hög prioritet vid den fortsatta utbyggnaden av den samhällsvetenskapliga och språkvetenskapliga forskningen.
2. att riksdagen hos regeringen anhåller om utredning av formerna för utbyggnad av forskningen i Sverige angående de östeuropeiska staterna, varvid behovet av samordning med ett eventuellt nordiskt institut för östeuropeisk forskning beaktas.

Stockholm den 21 januari 1976

JAN BERGQVIST (s)